
Důležitější než život

Důležitější než život

RESPEKT

12.1.2009, rubrika: Česko, strana: 28, autor: MICHAL KOMÁREK
Pražští studenti si po letech hledají cestu k pochodni Jana Palacha

Na Jana Palacha má spousta lidí hned jasný názor. O tom, zda to byl hrdina, mučedník, nebo zoufalá oběť vlastní bezradnosti a co si z jeho činu můžeme vzít, se dlouho debatovalo - pokud vůbec - maximálně po hospodách a v soukromí. Teď, čtyřicet let poté, co se polil benzinem a zapálil na protest proti všeobecné rezignaci, ovládající jeho okolí po srpnu 1968, se to mění. Skupina studentů z pražské Filozofické fakulty vydává o Janu Palachovi obsáhlý sborník esejů, studií a dokumentů. Objemem i kvalitou je to zlomová kniha. A nese v sobě ještě něco navíc: zjištění, že současná generace studentů je schopna o Palachovi a jeho době přemýšlet s nebývalou dávkou nadhledu a vzájemné tolerance.

Obyčejný kluk

Kolem poledního si v prodejně domácích potřeb v Praze Na Poříčí koupil dvě umělohmotné nádoby s modrými víky za 36 korun. O něco později do nich načerpal u Benziny v Opletalově ulici čtyři litry benzínu. Čerpadlář si ho vybavoval jako „hodně bledého mladíka, který byl jakoby duchem někde jinde a byl oblečený v něčem tmavém“. Krátce před půl třetí odpoledne dorazil pod rampu Národního muzea na Václavském náměstí, nádoby otevřel, polil se benzinem a zapálil. Jeden z očitých svědků popsal událost takto: „Teď, když začal hořet, předstoupil dva tři kroky před ten sloup, úplně klidně, oťel si ruce a asi dvakrát nebo třikrát si sáhl rukama na hrudník. Ruce mu při tom hořely. Pak udělal pár skoků a sportovním způsobem se přenesl přes zábradlí, oddělující chodník od vozovky, a proběhl mezi dvěma tam parkujícími vozidly... Plamen byl naprosto bez dýmu, jasně oranžový.“

Jiný svědek viděl situaci z projíždějící tramvaje: „Nebyla vidět hlava, nic, jenom takový vánoční stromek, jenom nohy byly vidět. Ruce měl mírně rozpaženy. Já se domnívám, že měl asi zavřené oči, jako normální reflex na plameny, které mu šlehalý kolem hlavy.“

Psal se 16. leden roku 1969. Lidé v Československu právě tou dobou stále hlouběji rezignovali na ideály pražského jara, na možnost proměny totalitního režimu a smířovali se s tím, že proti sovětské okupační moci nic nezmohou. Hořící mladík se jmenoval Jan Palach a chtěl rezignaci zlomit. Doufal, že společnost je možné vyburcovat k odporu.

Dosud nepublikovaná svědectví cituje studie historika Petra Blažka Pochodeň č. 1. Rekonstrukce činu Jana Palacha. Je součástí knihy Jan Palach '69 připravené studenty, kteří se narodili přibližně patnáct let po Palachově smrti.

Jejich pohled není zatížen ani osobní vzpomínkou, ani pocitem viny. „Myslím, že česká společnost Palacha nepřijímá, neví si s ním rady. Zřejmě hlavně proto, že tu platí, ostatně jako i jinde na Západě, že lidský život má absolutní hodnotu, je jediným měřítkem. Takže sebevražda vždy vypadá především jako promarněná šance,“ přemítá jeden z iniciátorů a spoluautorů projektu, pětadvacetiletý doktorand historie Jakub Jareš. „I já mám k Palachovi komplikovaný vztah. Nevnímám ho jako vzor, hrdinu. Ale je pro mě velice důležitý. Byl to vlastně docela obyčejný, průměrný kluk, který měl výjimečně rozvinutý smysl pro spravedlnost, cit pro dodržování slova a závazků. A v určitém okamžiku se toto pro něj stalo důležitějším než život. To je memento, protože život není absolutní hodnotou bez ohledu na to, jak se žije.“

Před pěti lety se Jakub Jareš účastnil vzpomínkového pietního průvodu, který k výročí Palachova činu pravidelně pořádá Studentská rada Filozofické fakulty. „Chodil tam tehdy nějaký starší člověk, ani nevím, kdo to byl, a říkal nám, jak je hrozné, že o Palachovi vlastně neexistují žádné knihy. To byl pro mě velký impulz,“ vzpomíná Jareš.

Zpočátku to pro studenty bylo překvapení a měli za to, že spíš o publikacích nevědí. Později zjistili, že palachovská literatura na pultech knihkupectví opravdu není. Na začátku devadesátých let vyšla starší esej Jiřího Lederera a Filozofická fakulta vydala útlý sborník. A to bylo vše. Před dvěma lety studenti vytvořili pětičlennou redakční radu a výsledkem jejich práce je kniha, která přináší historické studie, eseje například Ladislava Hejdánka, Tomáše Halíka nebo Martina C. Putny, studie o ohlasech palachovských motivů v literatuře a hudbě, edici dokumentů a DVD s filmy o Janu Palachovi.

„Za nejdůležitější na celé věci považuji to, že studenti se přes Palacha učí přemýšlet o dějinách. A dělají to jinak než naše generace,“ říká literární historik Martin C. Putna. „Doufám, že je to signál toho, že v Česku nastává něco podobného

jako v Německu v šedesátých letech minulého století: nová generace přichází s velkým tázáním po dějinách. To může být převrat v tom, jak se vyrovnáváme se svojí minulostí.“

Pochopit proč

Právě Martin Putna se ve své eseji na Jana Palacha dívá poměrně přísně. „O Palachově činu se často mluví jako o oběti. O něm samotném jako o mučedníkovi. Ale ani jedno z toho neplatí,“ vysvětluje svůj postoj. „Oběť má význam ve smyslu položení života za někoho jiného. Palach se namísto toho chtěl sám svévolně mučedníkem stát. Jistě - v roce '69 stál nepochybně na straně svobody a pravdy. Ale jeho čin není hodný následování. A myslím, že není ani dobrý. Pro mě jako morální memento nefunguje.“

S tím nikdo nic nenadělá. Důležitější je, že studentům podobný pohled nepřekáží. Oni sami mají na Palacha různé názory, jeho čin interpretují rozdílně, má pro ně i odlišný osobní význam. A to vše považují za výhodu. „Strhávat Palachovi auru hrdinskosti a mučednictví není žádné rouhání. Nemá smysl pěstovat nějaký kult, je jasné, že jeho čin je komplikovaný, že ho nelze uchopit jen z jednoho úhlu pohledu,“ říká doktorandka bohemistiky Michala Benešová, která spolu s kolegyní Veronikou Jáchimovou pro knihu napsala studii Literární reflexe činu Jana Palacha. „Jde o to, aby se nám přes ty různé úhly pohledu odkrývala minulost, abychom se blížili pochopení, proč to Palach udělal a proč byla reakce společnosti taková, jaká byla.“

Pro dalšího spoluautora projektu, studenta historie Patrika Eichlera, je práce na knize příslibem do budoucna ohledně dialogu různých názorových skupin. „Pro mě je Palach člověkem, který věřil v politiku pražského jara jako v něco, co není pokusem o kosmetickou úpravu totalitního režimu, co není nějakým frakčním sporem komunistů, nýbrž pokusem o vytvoření nového typu demokracie. Demokracie, která tehdy často dobře nefungovala ani v západní Evropě, vždyť třeba de Gaullov režim ve Francii byl silně autoritářský. A moje pozice je pro řadu lidí nepřijatelně ‚levičácká‘,“ vysvětluje Eichler. „Jenže my se snažíme tahle klíše překonávat. V politických diskusích v rámci knihy byly jasné základní proudy - demokratická levice, demokratická občanská pravice a katolická pravice. Všechny tři mají pochopitelně velkou tradici a velký potenciál. Ale seriózní nepředpojatá diskuse mezi nimi tady zatím hodně chybí.“

V rámci příprav knihy Jan Palach '69 i v knize samotné taková diskuse funguje - mezi generacemi i politickými a filozofickými názory. „To zásadní, na čem se shodneme všichni, je, že Palach je symbolem nerezignace na smysl veřejného dění,“ dodává Patrik Eichler.

Knihy bude oficiálně představena tento čtvrtek během vernisáže výstavy o Janu Palachovi v pražském Karolinu, kterou pořádá Filozofická fakulta ve spolupráci s Národním muzeem. Zároveň proběhne na témata spjatá s činem Jana Palacha na Filozofické fakultě seminář za účasti předních historiků, filozofů nebo filmařů. Pietní akt před Národním muzeem je svolán na pátek přibližně v půl třetí odpoledne. Právě v tuto hodinu se Jan Palach zapálil.

„Strhávat Palachovi auru hrdinskosti není žádné rouhání.“ (Michala Benešová)

dlouhé ticho Student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Jan Palach se po okupaci Československa v srpnu 1968 zapojil do protestního studentského hnutí. Účastnil se okupační stávkou na fakultě, vyzýval radikální skupinu studentů k obsazení Českého rozhlasu. Nakonec se 16. 1. 1969 pokusil probudit okolí k odporu sebeupálením. O tři dny později zemřel. Jeho pohřeb se stal masovou tichou demonstrací, které se účastnily desítky tisíc lidí. Brzy potom si však československá veřejnost Palacha připomínat přestala.

Symbolem protestu se Palach stal nakrátko znovu v roce 1989. 15. ledna chtěli jeho památku položením květin k pražskému pomníku svatého Václava připomenout představitelé pěti disidentských organizací. Čtrnáct aktérů policie zadržela a následovala série demonstrací, které se staly nejmasovějším protikomunistickým protestem od roku 1969. Policie použila proti demonstrantům vodní děla, na svou dobu tvrdé zásahy se dotkly i náhodných přihlížejících - a tím dále zvýšily popularitu i význam protestů.

Česká společnost Palacha nepřijímá, neví si s ním rady.“ Jakub Jareš)